

Inhoudsopgave

Voorwoord	13
Aanbevolen literatuur	15
Afkortingenlijst	17
Hoofdstuk 1 Inleiding	19
1.1	Eerste kennismaking 19
1.2	Plaats van het strafrecht 19
1.3	Doelen van straffen 22
1.4	Materieel strafrecht, formeel strafrecht en sanctierecht 23
1.5	Commuun en bijzonder strafrecht 24
1.6	De opbouw van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering 25
1.7	De invloed van internationaal en supranationaal recht 26
Hoofdstuk 2 Inleiding materieel strafrecht	29
2.1	Plaats en structuur van strafbepalingen 29
2.2	De opbouw van het strafbare feit in vier componenten 31
2.2.1	<i>Het vierlagenmodel</i> 31
2.2.2	<i>De menselijke gedraging</i> 31
2.2.3	<i>De wettelijke delictsomschrijving</i> 33
2.2.4	<i>De wederrechtelijkheid</i> 35
2.2.5	<i>De schuld</i> 38
2.3	Legaliteit en interpretatie 40
2.4	Bestanddelen en elementen 43
2.5	Wederrechtelijkheid als bestanddeel: een moeilijk geval 45
2.6	Soorten delicten 47
2.6.1	<i>Misdrijven en overtredingen</i> 47
2.6.2	<i>Formele en materiële delicten</i> 48

2.6.3	<i>Commissie- en omissiedelicten</i>	49
2.6.4	<i>Gekwalificeerde en geprivilegieerde delicten</i>	50
2.7	<i>Causaliteit</i>	51

Hoofdstuk 3 Opzet en schuld 57

3.1	<i>Inleiding</i>	57
3.2	<i>Opzet</i>	59
3.2.1	<i>Inleiding</i>	59
3.2.2	<i>Graden van opzet</i>	59
3.2.3	<i>De wijze waarop het opzet in de wet is omschreven</i>	63
3.2.4	<i>Opzet en geobjectiverde delictsbestanddelen</i>	63
3.2.5	<i>Door het gevolg gekwalificeerde delicten</i>	65
3.2.6	<i>Slotopmerking</i>	67
3.3	<i>Culpa</i>	68
3.3.1	<i>Nogmaals terminologie</i>	68
3.3.2	<i>Inhoud van de culpa</i>	69
3.3.3	<i>Bewuste en onbewuste culpa</i>	73
3.4	<i>De grens tussen bewuste culpa en voorwaardelijk opzet</i>	74
3.5	<i>Voorbeeld</i>	78

Hoofdstuk 4 Strafuitsluitingsgronden 81

4.1	<i>Inleiding</i>	81
4.2	<i>Wettelijke strafuitsluitingsgronden</i>	84
4.2.1	<i>Noodweer</i>	84
4.2.2	<i>Noodweereces</i>	88
4.2.3	<i>Psychische overmacht</i>	92
4.2.4	<i>Overmacht als noodtoestand</i>	95
4.2.5	<i>Bevoegd en onbevoegd gegeven ambtelijk bevel</i>	96
4.2.6	<i>Wettelijk voorschrift</i>	97
4.2.7	<i>Ontoerekeningsvatbaarheid</i>	98
4.3	<i>Ongeschreven strafuitsluitingsgronden</i>	100
4.3.1	<i>Inleiding</i>	100
4.3.2	<i>Afwezigheid van alle schuld</i>	100
4.3.3	<i>Ontbreken van de materiële wederrechtelijkheid</i>	104

Hoofdstuk 5 Poging en voorbereiding 107

5.1	<i>Inleiding</i>	107
5.2	<i>Poging</i>	110

5.2.1	Wettelijke omschrijving	110	
5.2.2	Verskillende theorieën over begin van uitvoering		111
5.2.3	Het Cito-criterium	112	
5.2.4	Zichtbaarheid?	114	
5.2.5	De ondeugdelijke poging	116	
5.2.6	Overige opmerkingen	117	
5.3	Vorbereiding	118	
5.4	Het onderscheid tussen poging en voorbereiding		120
5.5	Vrijwillige terugtred	121	
5.6	Terugkomend op het eerdere voorbeeld		123

Hoofdstuk 6 Deelneming 125

6.1	Inleiding	125	
6.2	Wettelijke regeling	127	
6.3	Medeplegen	128	
6.3.1	Inleiding	128	
6.3.2	Nauwe samenwerking	128	
6.3.3	Opzet van de medepleger	129	
6.3.4	Vormen van medeplegen	130	
6.4	Uitlokking	133	
6.4.1	Inleiding	133	
6.4.2	Opzet van de uitlokker	134	
6.4.3	Uitlokkingsmiddelen	135	
6.4.4	Opzet en gedraging van de uitgelokte		136
6.5	Doen plegen	139	
6.6	Medeplichtigheid	140	
6.7	Poging tot uitlokking	142	
6.8	Opmerkingen en casus	143	

Hoofdstuk 7 Inleiding strafprocesrecht 147

7.1	Algemeen	147	
7.2	Een eenvoudige strafzaak	147	
7.3	Procesdeelnemers	151	
7.3.1	Algemeen	151	
7.3.2	De verdachte	157	
7.3.3	Rechten van de verdachte	160	
7.3.4	De getuige	164	
7.3.5	De deskundige	165	

7.4	Procesfasen	166	
7.4.1	Algemeen	166	
7.4.2	Vervolging	169	
7.5	Proceshandelingen	170	
7.5.1	Legaliteitsbeginsel	170	
7.5.2	Bestanddelen van de bevoegdheidverlenende norm	171	
7.5.3	Beginselen van een behoorlijke procesorde	173	
7.6	Vooruitblik	175	

Hoofdstuk 8 Het voorbereidend onderzoek 177

8.1	Inleiding	177	
8.2	Opsporingsonderzoek	179	
8.2.1	Inleiding	179	
8.2.2	Opsporing en controle	179	
8.2.3	De aanvang van het opsporingsonderzoek	181	
8.2.4	Opsporingsambtenaren	182	
8.2.5	Het OM als leider van het opsporingsonderzoek	183	
8.3	Opsporingsbevoegdheden	185	
8.3.1	Inleiding	185	
8.3.2	Staande houden en legitimatieplicht	186	
8.3.3	Aanhouding	187	
8.3.4	Ophouden voor onderzoek	190	
8.3.5	Inverzekeringstelling	191	
8.3.6	Voorlopige hechtenis	192	
8.3.7	DNA-onderzoek en HIV-test	198	
8.3.8	Inbeslagneming	200	
8.3.9	Betreden van plaatsen	201	
8.3.10	Doorzoeking van plaatsen	202	
8.3.11	Onderzoek aan de kleding en onderzoek aan en in het lichaam	205	
8.3.12	Infiltratie, pseudo-koop en pseudo-dienstverlening	206	
8.3.13	Stelselmatige observatie	207	
8.3.14	Bevoegdheden met betrekking tot (tele)communicatie	208	
8.4	De rol van de rechter-commissaris	210	

Hoofdstuk 9 Vervolging 213

9.1	Inleiding	213	
9.2	Het OM	215	
9.3	De vervolgingsbeslissing en opportuniteit	217	
9.4	Vervolgingsbeletselen	220	

9.5	De beginselen van een behoorlijke procesorde	227
9.6	Transactie	230
9.7	Strafbeschikking	232
9.8	Vervolgingsbeleid	234
9.9	Vervolgen en verder vervolgen	235
9.10	Rechterlijke controle op de vervolgingsbeslissing	237
9.11	Democratische controle op de vervolgingsbeslissing	238

Hoofdstuk 10 Het onderzoek ter terechtzitting 241

10.1	Inleiding	241
10.2	Openbaarheid	242
10.3	Karakter van het onderzoek ter terechtzitting	243
10.4	Wat aan de zitting vooraf gaat	246
10.4.1	<i>De dagvaarding</i>	246
10.4.2	<i>De tenlastelegging</i>	246
10.4.3	<i>De verdediging</i>	250
10.4.4	<i>De rechters</i>	251
10.5	Het onderzoek ter terechtzitting	251
10.6	Bijzonderheden	255
10.6.1	<i>Inleiding</i>	255
10.6.2	<i>Preliminair verweren</i>	255
10.6.3	<i>Onderbreking van de zitting</i>	256
10.6.4	<i>Getuigen ter terechtzitting</i>	257
10.6.5	<i>Wijziging van de tenlastelegging</i>	259
10.6.6	<i>Afwezigheid van de verdachte</i>	259
10.6.7	<i>Benadeelde partij</i>	261
10.6.8	<i>Spreekrecht van slachtoffers</i>	263

Hoofdstuk 11 Het rechterlijk beslissingsschema 265

11.1	Inleiding	265
11.1.1	<i>De vragen van de artikelen 348 en 350 Sv</i>	265
11.1.2	<i>Het onderscheid tussen de formele en materiële vragen</i>	267
11.1.3	<i>De grondslagleer</i>	269
11.2	De formele vragen	269
11.2.1	<i>Inleiding</i>	269
11.2.2	<i>De eerste vraag: geldigheid van de dagvaarding</i>	270
11.2.3	<i>De tweede vraag: bevoegdheid van de rechter</i>	274
11.2.4	<i>De derde vraag: ontvankelijkheid van de officier van justitie</i>	275
11.2.5	<i>De vierde vraag: schorsing der vervolging</i>	275

11.3	De materiële vragen	276
11.3.1	Inleiding	276
11.3.2	De eerste vraag: bewezenverklaring	276
11.3.3	De tweede vraag: kwalificatie	278
11.3.4	De derde vraag: wederrechtelijkheid	280
11.3.5	De vierde vraag: verwijtbaarheid	281
11.4	Complicaties	281
11.5	Hoofddregels	284
11.6	Beslissen en motiveren	285
12	Hoofdstuk 12 Bewijsrecht	287
12.1	Inleiding	287
12.1.1	De bewijsvraag	287
12.1.2	Vier deelvragen van de bewijsvraag	287
12.1.3	Het onmiddellijkheidsbeginsel	288
12.2	Feiten van algemene bekendheid	288
12.3	Bewijsmiddelen	289
12.4	Tijdens het onderzoek ter terechtzitting verzameld bewijsmateriaal	290
12.4.1	Eigen waarneming van de rechter (art. 340 Sv)	290
12.4.2	Verklaring van de verdachte (art. 341 Sv)	291
12.4.3	Verklaring van een getuige (art. 342 Sv)	293
12.4.4	Verklaring van een deskundige (art. 343 Sv)	294
12.5	Niet tijdens het onderzoek ter terechtzitting verzameld bewijsmateriaal: schriftelijke bescheiden (art. 344 Sv)	294
12.5.1	Inleiding	294
12.5.2	Verklaring van de verdachte	295
12.5.3	Verklaring van een getuige	295
12.5.4	Overige processen-verbaal	296
12.5.5	Verslag van een deskundige	297
12.6	Toelating als bewijsmiddel	297
12.6.1	Voldoen aan de wettelijke eisen	297
12.6.2	Onbetrouwbaar bewijsmateriaal	297
12.6.3	Onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal	298
12.7	Bewijsminimumregels	299
12.8	Rechterlijke overtuiging	302
13	Hoofdstuk 13 Straffen en maatregelen	305
13.1	Inleiding	305
13.1.1	Strafrechtelijke sancties	305

13.1.2	<i>Strafbedreiging</i>	306	
13.2	Hoofdstraffen	309	
13.2.1	<i>Inleiding</i>	309	
13.2.2	<i>Gevangenisstraf en hechtenis</i>	309	
13.2.3	<i>Taakstraf</i>	313	
13.2.4	<i>Geldboete</i>	314	
13.3	Bijkomende straffen	315	
13.4	Maatregelen	317	
13.4.1	<i>Inleiding</i>	317	
13.4.2	<i>Onttrekking aan het verkeer</i>	317	
13.4.3	<i>Ontnemingsmaatregel</i>	318	
13.4.4	<i>Schadevergoedingsmaatregel</i>	320	
13.4.5	<i>Plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis</i>	321	
13.4.6	<i>Terbeschikkingstelling</i>	322	
13.4.7	<i>Plaatsing in een inrichting voor stelselmatige daders</i>	324	
13.4.8	<i>Vrijheidsbeperkende maatregel</i>	325	
13.5	Bijzondere sanctieregelingen	325	
13.6	Straftoemeting	326	
13.6.1	<i>Inleiding</i>	326	
13.6.2	<i>Oplegging sanctie</i>	326	
13.6.3	<i>Sanctiesoort</i>	327	
13.6.4	<i>Strafmaat</i>	329	
13.6.5	<i>Sanctiemodaliteit</i>	332	
Hoofdstuk 14 Rechtsmiddelen		335	
14.1	Inleiding	335	
14.1.1	<i>Wat zijn rechtsmiddelen?</i>	335	
14.1.2	<i>Doel van rechtsmiddelen</i>	336	
14.1.3	<i>Wettelijke regeling</i>	337	
14.1.4	<i>Gewone en buitengewone rechtsmiddelen</i>	338	
14.2	Gewone rechtsmiddelen	339	
14.3	Hoger beroep	341	
14.3.1	<i>Gevallen waarin hoger beroep ingesteld kan worden</i>	341	
14.3.2	<i>Procedurele regels</i>	342	
14.3.3	<i>Beoordeling van de zaak</i>	344	
14.3.4	<i>Einduitspraak</i>	344	
14.4	Cassatieberoep	345	
14.4.1	<i>Algemeen</i>	345	
14.4.2	<i>Gevallen waarin cassatieberoep kan worden ingesteld</i>	345	
14.4.3	<i>Procedurele regels</i>	346	
14.4.4	<i>Beoordeling van de zaak</i>	347	
14.4.5	<i>Einduitspraak</i>	348	

14.5	Buitengewone rechtsmiddelen	350	
14.5.1	<i>Cassatieberoep in het belang der wet</i>	350	
14.5.2	<i>Herziening ten voordele</i>	350	
14.5.3	<i>Herziening ten nadele</i>	351	
14.6	Aan rechtsmiddelen verwante figuren	352	
14.6.1	<i>Inleiding</i>	352	
14.6.2	<i>Klachten over mensenrechtenschendingen</i>	352	
14.6.3	<i>Gratie</i>	353	
14.6.4	<i>Klacht over bepaalde handelingen</i>	354	
14.6.5	<i>Klacht bij de Nationale ombudsman</i>	354	
14.7	Kort geding	355	
Hoofdstuk 15 Mensenrechten en strafrecht		357	
15.1	<i>Inleiding</i>	357	
15.2	Bronnen van mensenrechten	358	
15.3	Inbreuken op mensenrechten	358	
15.4	Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens	359	
15.4.1	<i>Inleiding</i>	359	
15.4.2	<i>Rechtspraak door het EHRM</i>	360	
15.4.3	<i>Enkele rechten</i>	362	
15.4.4	<i>Artikel 6 EVRM: het recht op een eerlijk proces</i>	362	
15.4.5	<i>Artikel 8 EVRM: het recht op privacy</i>	368	
15.4.6	<i>Gevolgen van de EHRM-rechtspraak</i>	371	
Hoofdstuk 16 Strafrechtelijke rechtsvinding		373	
16.1	<i>Inleiding</i>	373	
16.2	Een methode van rechtsvinding	374	
16.3	Rechtsvinding: een voorbeeld	382	
16.4	Rechtsvinding in het formele strafrecht	384	
	Jurisprudentieregister	387	
	Trefwoordenregister	389	

Voorwoord

Dit studieboek is geschreven als een eerste kennismaking met het strafrecht. Wij hebben bij het schrijven ervan dan ook zoveel mogelijk geprobeerd ons te verplaatsen in de beginnende student die, zonder noemenswaardige juridische voorkennis, voor het eerst in aanraking komt met het strafrecht (in wetenschappelijk opzicht wel te verstaan).

Wij hebben ernaar gestreefd het strafrecht op een gestructureerde en heldere manier uit te leggen. Er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van voorbeelden en het taalgebruik is zo toegankelijk mogelijk gehouden. Met opzet is afgezien van het opnemen van literatuurverwijzingen. Om aan te geven welke boeken ons het meeste hebben geïnspireerd bij het formuleren van eigen standpunten, is een lijst opgenomen met literatuur die wij de lezer van harte aanbevelen.

Wij hebben getracht deze inleiding enigszins compact te houden. Onderwerpen of uitweidingen die voor het inleidende strafrechtelijke onderwijs te ver zouden voeren worden niet besproken. Ook beschouwingen van rechtstheoretische, rechtsfilosofische en rechtspolitieke aard zijn in dit boek nauwelijks opgenomen. Het is onze bedoeling geweest om het geldende recht te beschrijven, zonder zelf meningen te geven over discussiepunten. Omdat het commune strafrecht hierbij centraal staat, komt het bijzondere strafrecht slechts zijdelings aan bod.

Recht is een levend systeem; het groeit en verandert voortdurend. Juridische boeken zijn daarom maar relatief korte tijd actueel te noemen. Om de uiterste houdbaarheidsdatum van dit boek zo ver mogelijk in de toekomst te plaatsen, hebben wij relevante toekomstige wetgeving zoveel mogelijk verwerkt. Dit geldt in ieder geval voor de wetsvoorstellen die ahangig zijn bij de Tweede of Eerste Kamer. Op een enkele plaats wordt ook wetgeving aangehaald die zich nog in de fase van consultatie bevindt.

Wij zijn veel dank verschuldigd aan degenen die de concepttekst hebben gelezen en van kritische kanttekeningen hebben voorzien. In het bijzonder willen wij dank zeggen aan Tom Schalken, Jan Naeyé en Klaas Rozemond. Zonder hun vele juridische en taalkundige suggesties zou dit boek talrijke onvolkomenheden bevatten. Onze student-assistent Maarten

Noordzij zijn wij erkentelijk voor zijn redactionele werk en Jet Nijkamp voor het maken van de illustratie.¹

Voor reacties houden wij ons zeer aanbevolen. Deze kunnen gestuurd worden naar b.dewilde@rechten.vu.nl.

Amsterdam, 30 juni 2003

Mathieu Kronenberg
Bas de Wilde

Voorwoord bij de zevende druk

Mathieu Kronenberg heeft het initiatief genomen tot het schrijven van dit studieboek. Tot en met de vijfde druk is het boek tot stand gekomen in nauwe samenwerking tussen ons beiden. Ik betreur het zeer dat deze samenwerking tot een einde is gekomen door het overlijden van Mathieu in 2013. Deze zevende druk is daarom tot stand gekomen zonder zijn inbreng.

In de afgelopen jaren is de strafvorderlijke wetgeving op een aantal punten aangepast, hetgeen noodzaakte tot actualisering van de desbetreffende paragrafen. Er staan ons overigens nog veel ingrijpendere aanpassingen van het Wetboek van Strafvordering te wachten, aangezien gewerkt wordt aan een gemoderniseerd Wetboek van Strafvordering. Wetten waarvan op 31 mei 2018 bekend was dat deze voor of op 1 oktober 2018 in werking zouden treden, zijn als geldend recht opgenomen. Andere wetten of wetsvoorstellen zijn, voor zover relevant, genoemd als toekomstig recht. Uiteraard is het boek ook geactualiseerd door relevante nieuwe jurisprudentie te verwerken.

Twee paragrafen zijn toegevoegd: § 1.7 over de invloed van internationaal en supranationaal strafrecht en § 11.6 over beslissen en motiveren. Verder zijn, mede naar aanleiding van opmerkingen van gebruikers van dit boek, om didactische redenen diverse aanpassingen gedaan. Alle opmerkingen en suggesties naar aanleiding van deze druk zijn ook nu weer van harte welkom. Deze kunnen worden gestuurd naar b.dewilde@vu.nl.

Amersfoort, 28 mei 2018

Bas de Wilde

1 Zie voor een overzicht van het werk van Jet Nijkamp www.jetnijkamp.nl.

Aanbevolen literatuur

- Ch.J. Enschedé/T. Blom, *Beginselen van strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.
- P.A.M. Mevis, *Capita strafrecht. Een thematische inleiding*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2013.
- J. Boksem, *Vademecum strafzaken. Inleiding tot het Handboek strafzaken*, Deventer: Kluwer 2003.
- J. Boksem e.a. (red.), *Handboek strafzaken*, Deventer: Wolters Kluwer (digitaal).
- S.E. van den Brink, G.H. Meijer & R. ter Haar, *Leerstukken strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.
- N. Jörg, C. Kelk & A. Klip, *Strafrecht met mate*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.
- J.H.J. Verbaan, *Straf(proces)recht begrepen*, Den Haag: Boom Juridisch 2016.
- J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.
- N. Rozemond, *De methode van het materiële strafrecht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2011.
- G. Knigge & H.D. Wolswijk, *Het materiële strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2015.
- F.A.J. Koopmans, *Prologen materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2003.
- C. Kelk/F. de Jong, *Studieboek materieel strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

S.A.M. Stolwijk, *Een inleiding in het strafrecht in dertien hoofdstukken*, Deventer: Kluwer 2009.

C.P.M. Cleiren, J.H. Crijns & M.J.M. Verpalen (red.), *T&C Strafrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

G.J.M. Corstens & M.J. Borgers, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2018.

B.F. Keulen & G. Knigge, *Strafprocesrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2016.

A.A.L. Minkenhof & J.M. Reijntjes, *Nederlandse strafvordering*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

F.A.J. Koopmans/F.W. Bleichrodt, J.H.J. Verbaan & R.J. Verbeek, *Het beslissingsmodel van 348/350 Sv*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

C.P.M. Cleiren, J.H. Crijns & M.J.M. Verpalen (red.), *Tekst & Commentaar Strafvordering*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

F.W. Bleichrodt & P.C. Vegter, *Sanctierecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2017.

Afkortingenlijst

AA	Ars Aequi
AG	advocaat-generaal
appl.no.	application number (zaaknummer in procedure bij EHRM)
art.	artikel
AVAS	afwezigheid van alle schuld
Awb	Algemene wet bestuursrecht
Awbi	Algemene wet op het binnentreden
DO	delictsomschrijving
ECLI	European Case Law Identifier (nummer dat aan rechterlijke uitspraken wordt toegekend)
ECRM	Europese Commissie voor de Rechten van de Mens
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ESH	Europees Sociaal Handvest
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
Gw	Grondwet
HOvJ	hulpofficier van justitie
HR	Hoge Raad
ISD	inrichting voor stelselmatige daders
i.c.	in casu (in dit geval)
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
IVESCR	Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten
jo.	juncto (in verbinding met)
MG	menselijke gedraging
NFI	Nederlands Forensisch Instituut
NJ	Nederlandse Jurisprudentie (tijdschrift)
OM	openbaar ministerie
OVAR	ontslag van alle rechtsvervolging
OvJ	officier van justitie
OW	Opiumwet
p.	pagina
Pbw	Penitentiaire beginselenwet

PG	procureur-generaal
Rb.	rechtbank
RC	rechter-commissaris
r.o.	rechtsoverweging (onderdeel van vonnis of arrest)
RO	Wet op de rechterlijke organisatie
RVV	Reglement verkeersregels en verkeerstekens 1990
SFO	strafrechtelijk financieel onderzoek
Sr	Wetboek van Strafrecht
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant
Sv	Wetboek van Strafvordering
TBS	terbeschikkingstelling
V	verwijtbaarheid
vgl.	vergelijk
W	wederrechtelijkheid
WED	Wet op de economische delicten
Wet BOPZ	Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
WRB	Wet op de rechtsbijstand
WWV	Wegenverkeerswet 1994
WWM	Wet wapens en munitie

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Eerste kennismaking

Het strafrecht is zonder twijfel een van de meest tot de verbeelding sprekende rechtsgebieden. Dit blijkt onder andere uit de aandacht die eraan geschonken wordt in de media. Als men een landelijke krant openslaat, is de kans groot dat op de eerste bladzijden meerdere artikelen staan die betrekking hebben op het strafrecht en aanverwante onderwerpen. Niet alleen in de krant, maar ook op de televisie wordt er, op het nieuws en in actualiteitenprogramma's, relatief veel aandacht geschonken aan het strafrecht. Om nog maar te zwijgen over alle films en televisieseries die ermee te maken hebben: politieseries, rechtbankdrama's, advocatenseries, misdaadfilms, realityprogramma's over opsporingsdiensten, etc. Daar komt nog bij dat criminaliteit en alles wat daarbij hoort in hoge mate zichtbaar is op straat. Men ziet politie, uitgaansgeweld, wildplassen, verbodsborden, gevangnissen, fietsendiefstal en fietsenheling, demonstraties tegen zinloos geweld, voetbalvandalisme, graffiti, gebruik en verkoop van drugs en ga zo maar door. Mensen worden zo dagelijks, direct of indirect, geconfronteerd met zaken die strafrechtelijk relevant zijn.

Waarom het strafrecht de samenleving bezighoudt, behoeft eigenlijk nauwelijks uitleg. Dit rechtsgebied is nu eenmaal sterk verbonden met zaken als moraal, veiligheid en rechtvaardigheid. En dat spreekt mensen aan.

1.2 Plaats van het strafrecht

Binnen het recht kan men verschillende rechtsgebieden onderscheiden, waarbij elk rechtsgebied een min of meer afgebakende werkingssfeer heeft. Voor het strafrecht geldt, eenvoudig gezegd, dat het zich bezighoudt met het bestraffen van personen die een strafbaar feit hebben gepleegd. Deze simpele karakterisering doet natuurlijk geen recht aan de complexiteit van

dit rechtsgebied, maar geeft wel aan waar het in de kern om gaat. Het strafrecht regelt wie straf kan krijgen en waarvoor.

Het straffen gebeurt niet door de burgers zelf, maar door de overheid. De Staat heeft het monopolie op straffen. Als een burger een strafbaar feit pleegt, moet hij verantwoording afleggen aan de overheid, die hem namens de samenleving straf kan opleggen. Dat is een kenmerkend verschil met bijvoorbeeld het civielrechtelijke rechtsgebied. Het civiele, of burgerlijke, recht regelt (wederom enigszins simpel gesteld) de verhouding tussen burgers onderling. Het regelt bijvoorbeeld de verhouding tussen burgers als zij overeenkomsten met elkaar sluiten. Als een van de twee partijen zijn deel van een overeenkomst niet nakomt, dan regelt het burgerlijke recht wie waarop recht heeft en op welke wijze dat recht geëffectueerd kan worden. De Staat blijft hier in principe buiten. Als twee burgers een civielrechtelijk geschil hebben, dan is dat *hun* zaak, en niet een zaak van de overheid. Schematisch weergegeven:

Daarmee is overigens niet gezegd dat strafrecht het enige rechtsgebied is dat de verhouding tussen de burgers en de Staat regelt. Deze verhouding wordt zelfs voor een groot gedeelte beheerst door het bestuursrecht. Dit rechtsgebied regelt onder meer de wijze waarop het openbaar bestuur moet functioneren bij het nemen van beslissingen die de burger direct of indirect raken. Men kan dan bijvoorbeeld denken aan het afgeven van een horecaverunning door de gemeente of de beslissing van de centrale overheid tot de aanleg van een nieuwe spoorlijn. Algemene regels op het gebied van het bestuursrecht vindt men in de Algemene wet bestuursrecht (Awb). De verhouding tussen het bestuursrecht en het strafrecht is vrij complex. Zo kunnen soms bestuurlijke sancties worden opgelegd door een bestuursorgaan voor gedragingen die vroeger strafrechtelijk werden afgedaan. Onder andere worden voor een groot deel van de verkeersdelicten, zoals snelheidsovertredingen, bestuurlijke sancties opgelegd.

In civielrechtelijke zin staat het burgers vrij elkaar voor de (burgerlijke) rechter te 'slepen'. De burger die een civielrechtelijk geschil heeft met een andere burger, kan deze door een advocaat een dagvaarding laten sturen, om zo de kwestie voor te leggen aan een onafhankelijke rechter die een

bindende beslissing neemt. In strafrechtelijke zin is dit anders geregeld. Burgers kunnen elkaar niet dagvaarden voor gepleegde strafbare feiten. De enige die een verdachte van een strafbaar feit voor de (straf)rechter kan brengen is een officier van justitie. Hij is een vertegenwoordiger van het staatsorgaan dat belast is met de vervolging van verdachten (het *openbaar ministerie*). Hij kan een verdachte dagvaarden, waardoor deze voor zijn daden verantwoording moet afleggen ten overstaan van een rechter.

Uit het bovenstaande blijkt dat er verschillende soorten dagvaardingen bestaan. Civielrechtelijke dagvaardingen worden verstuurd door de ene burger aan de andere om een civielrechtelijk geschil uit te vechten ten overstaan van de burgerlijke rechter, terwijl strafrechtelijke dagvaardingen worden verzonden door een officier van justitie om een verdachte terecht te laten staan voor de strafrechter. Een voorbeeld:

Paul snijdt met zijn auto op een smalle gracht een fietser. De fietser, Wouter, schreeuwt: 'Kijk uit, klootzak!' en steekt zijn middelvinger op. Paul ontsteekt hierdoor in woede, trapt op de rem en springt uit zijn auto. Hij rent naar Wouter toe en slaat hem met de vuist keihard in het gezicht. Wouter verliest daardoor een van zijn voortanden. Terwijl Wouter totaal verbluft op de grond ligt, stapt Paul in zijn auto en scheurt weg.

Het is goed mogelijk dat Wouter de drang voelt om Paul eigenhandig te straffen voor het feit dat deze hem een tand uit zijn mond heeft geslagen. Hij zou bijvoorbeeld kunnen uitzoeken waar Paul woont en met een paar vrienden naar het huis van Paul kunnen gaan om wraak te nemen, om hem zo te straffen voor wat hij hem heeft aangedaan. Eigenrichting (het recht in eigen hand nemen) is echter verboden en daarom zal Wouter zich moeten wenden tot de overheid, zodat deze Paul kan straffen. Ook zonder juridische kennis is het wel duidelijk wat hier moet gebeuren: Wouter moet bij de politie aangifte doen van mishandeling (art. 300 Sr). De politie zal de zaak onderzoeken en na verloop van tijd zullen de resultaten van dit onderzoek terechtkomen op het bureau van een officier van justitie. Deze kan dan besluiten om Paul een (uiteraard strafrechtelijke) dagvaarding te sturen om hem te laten verschijnen voor een (straf)rechter. De rechter kan dan uiteindelijk straf opleggen aan Paul. Dit strafrechtelijke traject kan worden gevolgd, omdat hier sprake is van verdenking van een strafbaar feit, te weten mishandeling.

Stel nu dat Paul inderdaad voor de strafrechter moet verschijnen en door hem wordt veroordeeld. Hij krijgt voor het plegen van de mishandeling van Wouter een geldboete opgelegd van € 1000 en een voorwaardelijke gevangenisstraf van twee weken. De straf die Paul krijgt, kan een zekere morele genoegdoening verschaffen aan Wouter, maar daarmee is

de *schade* die hij daardoor geleden heeft, nog niet vergoed. Wouter is niet verzekerd voor tandheelkundige hulp en ontvangt van zijn tandarts een rekening van € 1500. Bovendien heeft Wouter veel pijn gehad aan zijn mond en tanden; een immateriële schadepost die wordt begroot op € 500. Verder heeft hij de trui die hij aanhad tijdens de mishandeling, in de vuilnisbak moeten gooien, omdat deze onder het bloed zat. Goed voor € 100. In totaal komt de schade derhalve op € 2100. Wat moet daar nu mee gebeuren? De € 1000 geldboete die Paul heeft betaald, zijn verdwenen in de staatskas; daar ziet Wouter niets van. Die boete is bedoeld als straf en heeft niets te maken met de schade die is aangericht. Hoe komt hij nu aan het geld waarop hij recht heeft?

Het staat Wouter vrij om, los van de strafrechtelijke veroordeling, zijn schade te verhalen op Paul. Als Paul niet vrijwillig betaalt, kan Wouter hem laten dagvaarden, nu niet door de officier van justitie, maar namens hemzelf. Wouter moet dan gebruikmaken van een advocaat die Paul, in civielrechtelijke zin, zal dagvaarden voor de (burgerlijke) rechter.

Nu is civielrechtelijk procederen een ingewikkelde, tijdrovende en geldverslindende aangelegenheid. Daarom bestaat er binnen het strafrechtelijke systeem een mogelijkheid voor slachtoffers van strafbare feiten om als 'benadeelde partij' schadevergoeding te verzoeken aan de strafrechter.¹ Deze wettelijke voorziening zorgt ervoor dat slachtoffers van strafbare feiten op een relatief eenvoudige manier hun schade kunnen verhalen op de dader.

1.3 Doelen van straffen

Het opleggen van een straf dient voornamelijk twee doelen: *vergelding* en *preventie*. Het kwaad dat de dader van een strafbaar feit veroorzaakt bij het slachtoffer of aan de maatschappij als geheel, wordt door het opleggen van straf in de eerste plaats vergolden door leedtoevoeging. Dit vergeldingsaspect kan zorgen voor een morele genoegdoening: de dader heeft kwaad afgeroepen over de samenleving en daarom roept de samenleving kwaad af over hem. De boete die Paul opgelegd heeft gekregen, maakt het voor hem voelbaar dat hij een strafrechtelijke norm heeft overschreden.

De preventiegedachte wordt minder intuïtief aanvoeld. Deze gaat uit van een eenvoudig principe: mensen willen geen straf krijgen, dus zullen zij gedrag dat mogelijk tot straf leidt, zoveel mogelijk proberen te voorkomen. Het opleggen van straf zou er zo toe moeten leiden dat minder mensen strafbare feiten plegen. Men onderscheidt twee soorten preventie: speciale en generale preventie. De gedachte achter de *speciale* preventie is dat een dader die in aanraking is gekomen met de gevolgen van het over-

1 Hierop zal uitgebreider worden ingegaan in § 10.6.7.

schrijden van een strafrechtelijke norm, de volgende keer wel twee keer zal nadenken, voordat hij nog eens iets dergelijks doet. Speciale preventie moet dus voorkomen, of ontmoedigen, dat de gestrafte wederom in de fout gaat. Het opleggen van voorwaardelijke straffen – deze worden niet ten uitvoer gelegd op voorwaarde dat de veroordeelde zich gedurende de proeftijd niet opnieuw aan een strafbaar feit schuldig maakt² – leunt zwaar op dit principe. De leer van de *generale* preventie heeft als uitgangspunt dat ook anderen dan de gestrafte lering trekken uit het feit dat er voor het plegen van een strafbaar feit straf opgelegd kan worden. De gestrafte moet een voorbeeld zijn dat potentiële wetsovertreders afschrikt.

1.4 Materieel strafrecht, formeel strafrecht en sanctierecht

Het rechtsgebied strafrecht kan worden onderverdeeld in drie delen. Als gesproken wordt van *materieel* strafrecht, dan heeft men het over de vraag wat een strafbaar feit is. Materieelstrafrechtelijke vraagstukken hebben betrekking op de grenzen van de strafrechtelijke aansprakelijkheid. Populairder gezegd: het materiële strafrecht bepaalt welk gedrag niet toegestaan is en welke personen daarvoor kunnen worden gestraft. Het gaat hierbij in de eerste plaats om strafbepalingen (bijvoorbeeld diefstal en moord). Daarnaast behoren ook algemene leerstukken die betrekking hebben op de uitsluiting van strafbaarheid (bijvoorbeeld noodweer) en uitbreiding van strafbaarheid (bijvoorbeeld poging en medeplichtigheid) tot het materiële strafrecht. Dit deel van het strafrecht wordt voornamelijk gevonden in het Wetboek van Strafrecht.

Het *formele* strafrecht wordt ook wel het strafprocesrecht of de strafvordering genoemd. Dit deel van het strafrecht bepaalt welke regels moeten worden gevolgd wanneer een norm van het materiële strafrecht (vermoedelijk) is overtreden. Het strafprocesrecht, voor het grootste gedeelte geregeld in het Wetboek van Strafvordering, geeft bijvoorbeeld de regels voor de bevoegdheden van de politie, de duur van de voorlopige hechtenis, de inhoud van dagvaardingen en het instellen van hoger beroep.

Het *sanctierecht* ten slotte heeft betrekking op de voorwaarden waaronder bepaalde straffen mogen worden opgelegd en ten uitvoer gelegd. Het gaat dan bijvoorbeeld om de vraag of voor een bepaald strafbaar feit een taakstraf mag worden opgelegd en welke voorwaarden de rechter precies mag stellen wanneer hij een straf voorwaardelijk oplegt. Het sanctierecht is zowel in het Wetboek van Strafrecht als in het Wetboek van Strafvordering te vinden.

2 Zie § 13.6.5. Er kunnen ook nog andere voorwaarden worden gesteld.

Hoewel het Wetboek van Strafrecht voornamelijk materieel strafrecht en sanctierecht bevat, zijn hierin ook onderwerpen geregeld met een sterk formeelstrafrechtelijk karakter, zoals *ne bis in idem* (art. 68 Sr) en voorwaardelijke invrijheidstelling (art. 15 Sr).

Men moet het materiële en formele strafrecht niet verwarren met wetten in formele en materiële zin. Dit laatste onderscheid heeft betrekking op de totstandkoming en werking van wetten. Een wet in formele zin is een wet die tot stand is gekomen in samenwerking tussen de regering en de Staten-Generaal. Dat een bepaalde wet een wet in formele zin is, zegt alleen iets over de manier waarop de wet tot stand is gekomen en zegt niets over de inhoud ervan. Met de aanduiding 'wet in materiële zin' bedoelt men slechts aan te geven dat de betreffende wet, of dit nu een wet in formele zin is of niet, algemene regels bevat die de burgers binden.

1.5 Commun en bijzonder strafrecht

Het zou zeer overzichtelijk zijn als alle strafbepalingen in één enkele wet te vinden zouden zijn. Het strafrecht is echter verspreid over een groot aantal wetten. De Grondwet draagt in artikel 107 de wetgever op om de regels van het strafrecht en het strafprocesrecht in wetboeken op te nemen. Wetboeken zijn wetten waarin het algemene deel van het strafrecht en het strafprocesrecht is opgenomen.³ Het strafrecht dat in de wetboeken is opgenomen, duidt men vaak aan als het *commune* strafrecht.

Daarnaast bestaan er veel strafbepalingen in andere wetten, bijvoorbeeld in de Wegenverkeerswet 1994, de Wet wapens en munitie en de Opiumwet. Deze wetten worden *bijzondere* strafwetten genoemd en vormen samen het *bijzondere* strafrecht. In de bijzondere strafwetten treft men strafbepalingen aan die behoren tot het materiële strafrecht, maar vaak ook bevoegdheden die behoren tot het formele strafrecht. Zo stelt de Wegenverkeerswet 1994 strafbaar om onder invloed van alcohol een auto te besturen (art. 8 WVV) en geeft deze wet tevens de bevoegdheid om de bestuurder van een auto aan een ademanalyse te onderwerpen (art. 163 WVV).

Alle hiervoor genoemde wetten zijn wetten in formele zin. Er bestaan echter ook strafwetten die niet in samenwerking tussen de Staten-Generaal en de regering tot stand komen, maar door lagere openbare lichamen worden vastgesteld. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de algemene plaatselijke verordening (APV) van een gemeente. Hierin

³ Men moet wetboeken niet verwarren met wettenbundels. In het onderwijs wordt vaak gebruikgemaakt van bundels waarin wetten verzameld zijn. Deze bundels worden in de wandelgangen wel als 'wetboeken' aangeduid, maar dat is niet helemaal correct. In de wettenbundels zijn zowel wetboeken als bijzondere wetten opgenomen.

worden allerlei gedragingen strafbaar gesteld die in die gemeente niet toegelaten zijn. Het is goed mogelijk dat een gedraging in de ene gemeente strafbaar is en in de andere niet. Naast de APV kennen gemeenten vaak ook andere verordeningen. Zo heeft de gemeente Rotterdam een Havenverordening. Dat is dus een soort bijzondere strafwet op gemeentelijk niveau.

Artikel 91 Sr maakt duidelijk dat de bepalingen van boek I van het Wetboek van Strafrecht ook van toepassing zijn op feiten die strafbaar zijn gesteld in bijzondere strafwetten en in lokale strafwetgeving. Wanneer iemand bijvoorbeeld wordt gedagvaard wegens poging tot een misdrijf dat in de Opiumwet strafbaar is gesteld, zal op grond van artikel 45 Sr moeten worden bepaald of er inderdaad sprake is geweest van een strafbare poging.

1.6 De opbouw van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering

Het Wetboek van Strafrecht – afgekort: ‘Sr’ – bestaat uit drie hoofdonderdelen, die ‘boeken’ worden genoemd. Boek I regelt de algemene leerstukken van materieel strafrecht, zoals strafuitsluitingsgronden en poging. Dit zijn *algemene* leerstukken, omdat deze van toepassing zijn op alle delicten die in het Wetboek van strafrecht strafbaar zijn gesteld en in beginsel ook op alle delicten die in de bijzondere strafwetten zijn opgenomen (art. 91 Sr). In Boek I zijn ook veel regels met betrekking tot het sanctierecht en enkele andere onderwerpen opgenomen. Boek II en Boek III bevatten uitsluitend strafbepalingen: omschrijvingen van gedrag dat strafbaar is, met daarbij een aanduiding van de maximale straffen die mogen worden opgelegd. Het onderscheid tussen deze boeken heeft uitsluitend te maken met de ernst van de delicten: in Boek II worden alleen misdrijven strafbaar gesteld en Boek III bevat uitsluitend overtredingen. De boeken zijn onderverdeeld in kleinere onderdelen. Deze worden titels genoemd. De titels kunnen op hun beurt afdelingen bevatten.

Ook het Wetboek van Strafvordering – afgekort: ‘Sv’ – is ingedeeld in boeken, titels en afdelingen. Dit wetboek bestaat uit zes boeken. Daarvan zijn de eerste drie boeken voor dit studieboek het meest van belang. Deze drie boeken volgen de chronologische volgorde van het strafproces. In Boek I (‘Algemeene bepalingen’) worden de belangrijkste bevoegdheden tijdens het opsporingsonderzoek geregeld. Boek II (‘Strafvordering in eersten aanleg’) regelt de vervolgingsbeslissing van de officier van justitie en de hele procedure voor de berechting van een verdachte door de rechtbank.⁴ Is de verdachte of het openbaar ministerie het niet eens met de beslissing van de rechtbank, dan kan in bepaalde gevallen hoger beroep

4 Met ‘in eerste aanleg’ wordt bedoeld: de eerste keer dat een verdachte door een gerecht wordt berecht voor een bepaald strafbaar feit.

worden ingesteld. Dit is een zogenaamd 'rechtsmiddel': een middel om de beslissing aan te vechten bij een hogere instantie. Boek III is geheel gewijd aan rechtsmiddelen.

De wetboeken zijn in respectievelijk 1881 en 1921 tot stand gekomen. In de loop van de tijd zijn deze talloze malen gewijzigd, onder andere vanwege ontwikkelingen in de maatschappij. In 1921 kon bijvoorbeeld niet worden verwacht dat computers een belangrijke rol zouden gaan spelen. De wijzigingen van de wetboeken zijn steeds partiële wijzigingen geweest: er kwam niet een heel nieuw wetboek, maar er werd een wet aangenomen die het bestaande wetboek gedeeltelijk wijzigde. Dat betekende soms dat wetsartikelen moesten worden ingepast in het bestaande wetboek. Tussen artikel 126 en 127 Sv werd bijvoorbeeld een artikel 126a Sv ingevoegd. Omdat op sommige plaatsen veel artikelen moesten worden ingevoegd, ontstonden ingewikkelde artikelnummers, zoals 126zja. Dat de basis van de wetboeken oud is, verklaart ook het soms wat ouderwetse taalgebruik. Op dit moment wordt gewerkt aan de modernisering van het hele Wetboek van Strafvordering. Veel elementen uit het huidige wetboek komen in de op dit moment bekende conceptteksten weliswaar terug, maar er worden ook grote delen vernieuwd. De nummering van het wetboek zal volledig worden herzien.⁵

1.7 De invloed van internationaal en supranationaal recht

Welke strafrechtelijke regels in Nederland gelden, wordt niet alleen bepaald door eigen overwegingen van de Nederlandse wetgever ten aanzien van de noodzakelijk en wenselijkheid van bepaalde rechtsregels. Van oudsher sluit Nederland verdragen met andere staten, waarin bepaalde verplichtingen worden aangegaan. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan verdragen die tot doel hebben om cybercrime, terrorisme of discriminatie te bestrijden. Als gevolg van verdragen kan Nederland verplicht zijn om bepaald gedrag strafbaar te stellen of bepaalde bevoegdheden in het leven te roepen. We hebben het hier over *internationaal recht*, met recht dat tussen staten geldt.

Nederland is lidstaat van de Europese Unie. Het strafrecht wordt in steeds sterkere mate beïnvloed door besluiten van de Europese Unie en door uitspraken van het Hof van Justitie van de Europese Unie. Zo zijn de regels over rechtsbijstand bij het politieverhoor en de positie van het slachtoffer mede het gevolg van EU-regels. Deze regels zijn *supranationaalrechtelijk* van aard: het gaat namelijk om regels die een internationale organisatie

5 De concept-wetboeken en de bijbehorende memories van toelichting zijn te raadplegen via www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/modernisering-wetboek-van-strafvordering/documenten.

oplegt waar de lidstaten bij die organisatie zich aan moeten houden. Ook uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) behoren tot het supranationale recht. Dit hof kan uitspraken doen die bindend zijn voor Nederland, terwijl uitspraken die tegen andere verdragsstaten zijn gedaan, ook invloed hebben in Nederland. EHRM-uitspraken hebben gezorgd voor aanpassing van de Nederlandse strafrechtelijke regels. In hoofdstuk 15 wordt uitvoerig ingegaan op de betekenis van Europese mensenrechten voor het Nederlandse strafrecht.